

บันทึก การประชุมวิชาการประจำปี ๒๕๖๐
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
"ประเทศไทยกับการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมที่ยั่งยืน" (Thailand's Sustainability Transition)

ห้องย่อยที่ ๔

“น้ำท่วมใต้ : ภัยพิบัติในความเสี่ยงใหม่”

วันอังคารที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๐

ณ ห้องประชุมจัสส์ อิมโยต์ ชั้น ๔ อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประชุมวิชาการ ในประเด็นย่อย “น้ำท่วมใต้ : ภัยพิบัติในความเสี่ยงใหม่” ครั้งนี้จัดขึ้นในวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๐ ระหว่างเวลา ๑๑.๐๐ – ๑๖.๐๐ น. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ แลกเปลี่ยนความเสียหาย ตลอดจนผลกระทบ และข้อเสนอจากชุมชนท้องถิ่น สื่อสารแก่สาธารณะ มีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรที่เกี่ยวข้อง แกนนำสำคัญในพื้นที่ ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป ให้ความสนใจรับฟังจำนวน ๔๔ คน

กระบวนการพูดคุยประกอบด้วยการอภิปรายนำ การอภิปรายหมู่ และการเปิดรับฟังความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วม โดยมีสาระสำคัญดังนี้

▶เปิดงานและอภิปรายนำ “ภัยพิบัติในความเสี่ยงใหม่”

โดย คุณวิเชษฐ พิชัยรัตน์

สวัสดีผู้มีใจช่วยกันแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติ ยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมงานนี้ เป็นงานเสวนาการประชุมวิชาการ โยงกับเรื่องราวภัยพิบัติที่พูดคุยในวันนี้

ทราบกันดี สสส.เป็นองค์กรที่ให้การสนับสนุนภาคีเครือข่ายทำงานขับเคลื่อนลดผลกระทบจากภัยพิบัติหลายภาคีภาคส่วน

ปัญหาภัยพิบัติมีความสำคัญอย่างยิ่ง ภาคใต้ในช่วงที่ผ่านมาปลายปีที่แล้วและต้นปีที่ผ่านมามีความรุนแรง พบถึงขั้นเสียชีวิต ผลกระทบสูงไม่น้อย

วันนี้กำหนดเป็นหัวข้อ “ภัยพิบัติความเสี่ยงใหม่” นับว่ามีความแหลมคม การเกิดของสถานการณ์น้ำท่วมที่น้องภาคอีสานและเหนือ ที่สกลนครหนักหนาสาหัส มีเขื่อนที่ต้องระบายน้ำอาจมีผลกระทบกับ ๔ จังหวัดที่จะเกิดขึ้น กรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน อาจจะเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในภาคใต้ด้วย การนำกรณีตัวอย่างที่นำเสนอจากท้องถิ่น หลายที่ น่าจะได้บทเรียนที่เกิดขึ้นอย่างมาก

บทเรียนสองด้านคือ ด้านบวกเป็นสิ่งที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งภาคใต้และภาคอื่นๆ ที่เกิดปัญหา อีกบทเรียนอีกด้านคือ อุปสรรคปัญหา ซึ่งน่าจะได้จากวงการประชุมวันนี้เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขปัญหาในอนาคตข้างหน้าที่ดีขึ้นกว่าเดิม อย่างที่ทราบกันอยู่แล้วว่าปัญหาภัยพิบัติประเทศไทยจะเผชิญความรุนแรงความถี่ ความเสียหายมากขึ้น อะไรที่ไม่เคยเกิดจะได้เห็นมากขึ้นเช่นกัน

วันนี้การประชุมเชิงวิชาการวงย่อยจะได้บทเรียน ประสบการณ์สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาผลกระทบจากภัยพิบัติที่จะทำให้อย่างยั่งยืนในอนาคต

►มุมมองภาพรวมการจัดการภัยพิบัติ

โดย คุณวิเชษฐ์ พิชัยรัตน์

ภาพใหญ่ มุมมอง จากข้อมูลตัวเลขที่อยากให้เห็นภาพรวมที่น่าสนใจ

เรื่องแรกป่าไม้ของประเทศไทยเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้เห็นภาพ สภาพพื้นที่ป่าไม้ปี ๒๕๕๙ เหลือร้อยละ ๓๑ สำหรับพื้นที่ภาคใต้ที่กำลังกล่าวถึงน้ำท่วม ข้อมูลปี ๒๕๕๙ ภาคใต้มีป่าไม้เหลือร้อยละ ๒๔ แม้มีเทือกเขาบรรทัด ป่าหายไปจำนวนมากเช่นกัน

เรื่องที่ ๒ อุณหภูมิของประเทศไทย ปี ๒๕๕๙ สูงขึ้นตลอดปี ทะลุ ๔๔ องศา ถึง ๔ ครั้ง มีผลต่อความรุนแรงของภัยพิบัติ

เรื่องที่ ๓ น้ำกัดเซาะ ภาคใต้ติดชายทะเล ความยาวชายหาด ๕๐ ปีที่ผ่านมาหายไปไม่น้อย คือผลกระทบคลื่นซัดฝั่งกินพื้นที่ถนนเข้ามา เป็นผลเช่นกัน น้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น ๓.๑๔ มิลลิเมตร มีผลคลื่นซัดฝั่ง

เรื่องที่ ๔ ฝน ภาพรวมช่วงฝนตกในเดือนกันยายน กับ พฤษภาคมมาก ในส่วนของภาคใต้ตะวันออก ปริมาณฝนตกเฉลี่ย..... ด้านฝั่งอันดามัน ปริมาณตกเฉลี่ย..... ซึ่งต่างกันมาก

เรื่องที่ ๕ การบริหารจัดการ และการแก้ปัญหา นับเป็นปัจจัยหนึ่งคือเมื่อก่อนผมทำงานเป็นอาสาสมัครที่นี่ (จุฬา) เช่นกัน ด้านนอกมีภาพและมีการนำคำสอนระเบิดจากข้างใน

การกล่าวถึงภัยพิบัติได้มีหลายปัจจัย ทั้งป่า น้ำกัดเซาะ ปริมาณฝน มีทั้งปัจจัยที่ควบคุมได้และไม่ได้

►อภิปรายหมู่ “น้ำท่วมภาคใต้ ๖๐ : ความเสียหาย/ผลกระทบและข้อเสนอจากชุมชนท้องถิ่น”

โดย คุณพงศา ชูแบบ (คูนน้ำหลังสวน พะโต๊ะ)

คุณชาคริต โกชเรือง (คาบสมุทรสทิงพระ)

คุณบพพร มากสง (คูนน้ำทะเลน้อย-ทะเลสาบสงขลา)

คุณสุภาพร ปราบราย (คูนน้ำตาปี-ถ้ำพรธรรมา)

ดำเนินรายการ โดย ดร.กฤษฎา บุญชัย (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา)

ผู้ดำเนินรายการเกริ่นนำถึง สาเหตุปัญหาน้ำท่วม หลายฝ่ายทั้งภาครัฐและสังคมมองว่าจากเหตุโลกร้อน หรือ การตัดไม้ทำลายป่าจึงเกิดผลเช่นนั้น และมองเห็นว่ามีระบบรองรับที่ไม่พอ ทางแก้จึงลงเอยด้วยการก่อสร้าง Floodway พนัง เชื้อนอยู่เสมอ การอภิปราย บอกเล่าจึงมุ่ง ๔ ประเด็น คือ

ประเด็นแรก สาเหตุแท้จริงของการเกิดภัยสะท้อนจากภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ประเด็นที่สอง ความเหมือนและแตกต่างของสถานการณ์น้ำท่วมของพื้นที่

ประเด็นที่สาม การแก้ไขปัญหาหลังจากน้ำท่วมเป็นแนวทางที่ถูกหรือผิด

ประเด็นที่สี่ ข้อเสนอต่อทุกภาคส่วน ไม่เพียงเสนอต่อรัฐเท่านั้น หมายรวมถึงข้อเสนอต่อชุมชนหรือภาคประชาชนด้วย

❶ คุณพงศา ชูแบบ

(คูนน้ำหลังสวน พะโต๊ะ)

สวัสดีทุกท่าน ผมเป็นประธานมูลนิธิธนาครด้นไม้ มีประสบการณ์จัดการน้ำมากกว่า ๒๐ ปี และได้ตีคนหนึ่ง ภาคใต้น้ำท่วมไม่ใช่เรื่องเดิมแต่เป็นเรื่องใหม่ ผมเป็นคนแรก ๆ ที่บอกว่าฝนตกน้ำท่วมไม่ได้เกิดจากป่าหายไปนั้น สมัยอยุธยาถึงท่วม เรามีชุดความคิดแบบนี้ซึ่งไม่จริง แม้มีปริมาณป่าสมบูรณ์แต่น้ำท่วมเช่นกัน เป็นเรื่องใหม่ อย่างน้อยที่สุดนักวิชาการก็คิดไม่ทัน ผมตั้งชื่อว่า “อุทกภัยไร้นาม” การเกิดเช่นนี้ไม่อาจรู้ล่วงหน้า เป็นเรื่องใหม่

ผมสรุปว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ อีกความเชื่อที่ว่าฝนตกน้ำท่วมเป็นความเชื่อที่ถูกใส่มา และความเชื่อที่ไม่มีเขื่อนจึงท่วม เขื่อนเป็นอริชาที่ไม่ได้แก้ปัญหา แต่กลับเป็นปัญหาในปัจจุบัน ปัญหาสาเหตุเกิดจากเรื่องใหม่ของสังคม ของโลก และไม่ได้เกิดจากการตัดไม้ ที่เกิดพังทลาย เนื่องจากความชื้น และพื้นดินอุ้มน้ำไม่ไหว ที่กระป๋องเช่นกัน น้ำมาจากป่าสมบูรณ์มาไหลสู่สวนยาพารา ตอนท่วมกระป๋อง มีปริมาณน้ำในสวนอย่างมาก ผมมั่นใจว่าไม่ได้เกิดจากการตัดไม้ แต่เป็นฝนที่ตกมาก ถ้าฝนแบบนี้ต้องระวัง

หลังสวน ชาวบ้านจะผูกเรือไว้ที่สูง ตกปลายฤดู นอกกรมส้ม ตั้งแต่กันยายน- พฤศจิกายน ตกที่พะโต๊ะ ๗,๐๐๐ มิลลิเมตร สะสมในดิน ปลายธันวาคมตกต่อเนื่อง ฝนตกในเมือง ๓๐๐ มิลลิเมตร ขณะที่พื้นที่ตกในป่า ๕๐๐ มิลลิเมตร จึงเก็บไม่ไหวไหลออกหมด และที่สำคัญคือการคำนวณลุ่มน้ำผิวดิน ในการแบ่งลุ่มน้ำส่วนหนึ่งไปอยู่ในพื้นที่สุราษฎร์ธานี การคำนวณลุ่มน้ำผิวดินอื่น ๆ ด้วย สาเหตุที่ท่วมสำคัญอีกส่วนคือ สมัยก่อนน้ำลงมา ตรงไหนเป็นคลองก็ลง บางทีเอ่อท่วม สมัยนี้ไหลตรงไปตามทุ่งนาชาวบ้าน พอออกมาก็มีถนนกัน น้ำไหลวนกลับมาแม่น้ำใหม่ ไม่สามารถออกทะเลได้ และยังมีเขื่อนกันทราย สูงเกินเหนือคลื่น น้ำไม่สามารถออกไปได้ก็ท่วมสูงและท่วมนาน

แนวทางแก้ไข คิดว่าถ้าเหตุใหม่ วิธีแก้ก็ใหม่ด้วยแต่มีแก้ด้วยวิธีการเก่าเพราะคิดว่าเป็นเหตุเก่าเช่น การสร้างเขื่อน ทำฟิฟเวีย แจกถุงยังชีพ

แก้ใหม่อย่างไหน เราคิดกันว่า คือทำเป็นกฎกติการ่วมกัน ไม่ใช่ใครมากำหนด ถ้าจะมีกฎกติการ่วมกัน ใช้กฎหมาย มี ๓ เรื่อง ๑) สิ่งที่ไม่ควรทำ (ข้อห้าม) ๒) สิ่งที่ต้องทำ ๓) สิทธิที่พึงมี

๑) สิ่งที่ไม่ควรทำ

- ไม่ควรสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ เนื่องจากไม่มีคำตอบว่าเท่าไรจึงจะเพียงพอ
- ไม่ควรทำฟิฟเวีย น้ำไม่ไหลเพราะความต่าง
- ไม่ควรโทษว่าเป็นจากตัดไม้

๒) สิ่งที่ต้องทำ

- เพิ่มที่วัดน้ำฝนมาก ๆ หลายแห่ง
- สร้างขบวนการคำนวณให้ชัด ถึงปริมาณการท่วม ทิศทางการไหลระยะเวลา
- สร้างพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว เป็นป่าด้วยธนาคาร์บอนไม้
- ฝายธรรมชาติเก็บไว้
- รักษาต้นไม้ริมคลอง พื้นที่นี้ไม่ควรเป็นพื้นที่เกษตร

๓) สิทธิที่พึงมี

- ประชาชนต้องประเมินค่าเสียหายด้วยตัวเอง และได้รับการเยียวยา
- ได้รับการคุ้มครองจากประกันภัย
- วางแผนโครงการชุมชนได้
- ยับยั้งนโยบายหน่วยงานรัฐได้
- มีสิทธิในการจัดการต้นไม้ล้ม

วิธีแก้ปัญหาที่ผ่านมาน้ำออกทะเล เป็นการแก้ที่คิดแบบเดิม เสนอน่าจะแจกถุงยังชีพล่วงหน้า สำหรับบ้านที่เสี่ยง ให้ประชาชนตื่นตัวคิดถึงถุงยังชีพล่วงหน้า

ที่ลุ่มน้ำหลังสวนไม่ค่อยเกิดปัญหา แต่เชื่อว่าประสบการณ์ที่ผ่านมา มีการสื่อสารกัน มีบอกให้หนี เทียวแรกไม่เชื่อตอนหลังเชื่อมากขึ้น การแจ้งการท่วม มีการคำนวณ มีจุดวัดน้ำฝนมากขึ้น ชาวบ้านมีการสื่อสารผ่านไลน์ และไม่รอภาครัฐแต่ดำเนินการด้วยตนเอง

เรามักเคยเห็นการแจกถุงยังชีพที่มีการโกงกัน และไปอยู่ที่บ้านผู้นำ หากจะทำถุงลอยน้ำได้ มีอุปกรณ์จำนวนมากที่มีอายุ ๑ ปี หากไม่ท่วมก็กินได้ และเตรียมใหม่พร้อมรับมือ หนึ่งถุงจะใช้ยังชีพได้ ๕ วัน ไม่มีการโกงกัน และไม่เป็นภาระของภาครัฐ

๒ คุณชาคริต โกษเรือง

(คาบสมุทรสทิงพระ)

ผมทำงานลุ่มน้ำอุตะเถา และทำงานกับสมุทรสทิงพระ วันนี้มีทีมงานจากพื้นที่มาร่วมด้วย เรามีปัญหาเรื่องความรู้สาธารณะมาก ปัจจุบันองค์ความรู้เรื่องน้ำท่วมเกิดจากภาวะโลกร้อนหรือไม่ การมองคาบเวลาตรงกันหรือไม่ ดูเวลาแค่ไหน อุดนียมวิทยามองเป็นความแปรปรวนมากกว่าโลกร้อน

รูปแบบการท่วมปัจจุบัน เกิดในเมืองใหญ่ แค่เพียงฝนฟ้าคะนองปกติ แต่ปริมาณฝนมากผิดปกติ กรณีเมืองใหญ่ทุกเมืองเกิดเรียกว่า “น้ำรอระบาย” ระบบระบายน้ำรับน้ำได้แค่ ๘๐ มิลลิเมตร อย่างไรก็ตามแน่นอน เมืองใหญ่ทุกเมืองแก้ไม่ได้ ฝนฟ้าคะนองเดือนไม่ได้รู้ล่วงหน้าแค่ครึ่งชั่วโมง ระบบระบายน้ำต้องแก้ เพราะปริมาณน้ำฝนไม่แน่นอน ที่สงขลา อำเภอเมืองฝนตก ๕๐๐ มิลลิเมตร แต่นอกเมืองกลับพบว่าฟ้าสว่าง แค่ฝนปกติ น้ำมากวนซ้ำปรากฏการณ์แบบนี้เกิดในหน้าแล้งด้วย ต้องศึกษาความรู้ให้ดีขึ้นในเมืองเกิดแบบนี้

ภูมินิเวศภาคใต้ ไม่มีในระบบการแก้ปัญหาของภาครัฐ เจอปัญหาไม่สามารถนำพื้นที่ปกครองมาใส่ในภูมิเวศได้ เป็นพื้นที่แบนไม่มีดินน้ำ จะวัดว่าน้ำมาจากภูเขาก็กไม่ได้ ถ้าน้ำพัดลงไหลมาและในทะเลสาบเติมน้ำจะท่วม ภูมิเวศแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนดด้วย

สำหรับประชาชนกลับรู้สึกว่ น้ำท่วมไม่ใช่ปัญหา เรากำลังถูกทำให้คิดว่าปัญหาน้ำท่วมรุนแรงและการแก้ปัญหาเป็นแบบแยกส่วน ใช้วิธีคิดชลประทานเป็นหลัก พอก้าวเข้าสู่ภาคคนพบน้ำแล้ง เรามีปัญหาการจัดการน้ำมากกว่า เพราะคิดแบบแยกส่วน น้ำท่วมใช้ความรู้ชลประทาน ไม่มีการกักเก็บน้ำ ในพื้นที่ท่วมหนักปกติ คาบสมุทรอยู่กับน้ำ บ้านมีเรือ แต่ที่ผิดปกติคือท่วมนานไป แค่อำนาจหรือเดือนเป็นปกติ คนเมืองกลัวน้ำท่วม ชนบทไม่กลัว จึงต้องมองภาพรวม อย่าแยกส่วน

ด้านกฎหมายให้ปภ.ทำ ซึ่งต้องประกาศจึงใช้เงินได้ ที่หาดใหญ่มีถุงเตือนภัย ไม่เรียกถุงยังชีพ มีข้าวของ ให้ประทังไว้ก่อน ถ้าใช้คำว่าถุงยังชีพ ไม่สามารถแจกได้ในช่วงก่อนเกิดเหตุ จะมีปัญหาหากถูกตรวจสอบ โดย สดง. ระบบของบ้านเราต้องรอให้เข้าหน้าฝน ราชการ ปภ. หรือผู้ว่าต้องตั้งศูนย์และดูพื้นที่ปกครองซึ่งไม่สอดคล้องกับภูมิเวศ การเตรียมความพร้อมไม่ทัน นำเงินไปช่วยทำได้แค่นั้น

กระบวนการนำบนฟ้าต้องรู้ล่วงหน้า น้ำท่วมบ่อย อุดนียมวิทยามีข้อมูลปริมาณน้ำฝนออนไลน์ มีซีซีทีวี เมื่อมีโอกาสทำงานร่วมกัน เห็นช่องว่างที่สำคัญของหน่วยงาน คือ ต้องการเครือข่าย แต่ไม่มีเงินสนับสนุนมีเพียงแค่มิสเตอร์เตือนภัย ส่งต่อให้หน่วยท้องถิ่นแต่ไม่รับกลับไปสร้างใหม่อีกทำให้ไม่เชื่อมต่อ

อุดนียมวิทยาไม่มีสถานีย่อยในพื้นที่ มีที่วัดน้ำแต่ส่งข้อมูลเข้าส่วนกลางแทนที่จะรายงานข้อมูลให้ประชาชนทราบนั้นคือช่องว่างของระบบ เราต้องคืนข้อมูลให้เป็นสาธารณะให้กลุ่มเสี่ยงได้รู้ เราไม่รู้ปริมาณน้ำฝนแต่ละรอบ ไม่รู้ช่องไหน ทางไหน เช่น อีสานไม่เคยเกิดมาก่อนไม่มีความรู้พื้นฐาน ภาครัฐทำปลายทาง แก้ปัญหาเฉพาะหน้า การทำก่อนจึงเป็นหน้าที่ภาคประชาชน สสส. สามารถอุดช่องว่างนี้ได้ ภาครัฐพร้อมร่วมมือแต่ต้องไปชวน มีภูมิเวศเป็นตัวตั้งจึงจะไปด้วยกันได้ การทำเครือข่ายร่วมกัน ในระดับตำบล อุดนียมวิทยาให้ข้อมูล เครื่องวัดน้ำ และรายงานข้อมูลทุกวัน เพื่อใช้ประโยชน์ แต่ละหน่วยงานต้องการถ่ายทอด แต่ด้วยวัฒนธรรมมองคร่ำจ๋าจำเป็นต้องมีการกระตุ้นสำหรับพื้นที่เสี่ยงวิเคราะห้ได้

น้ำท่วมใหญ่มาจากทะเลสาบ และน้ำจากพื้นที่พทลุม มีรูปแบบการเกิด และสามารถรู้กลุ่มเสี่ยง มีการทำแผนที่กลุ่มเสี่ยง แต่ประเด็นคาบสมุทรไม่รุนแรง ทำแล้วจึงลืม ยิ่งถ้าไม่เกิด แล้วไม่ได้ใช้ ความตระหนักหายไป แค่ทำแผนหรือชุมชนทำอย่างเดียวไม่พอ ระบบหน่วยงานจึงต้องล้อมและทำทั้งระบบ ต้องมีประเมินสถานการณ์ในแต่ละ

จังหวัด ประกอบด้วยหน่วยอุตุนิยมวิทยากร ทรัพยากรน้ำ และอีกหลายหน่วยนำข้อมูลมากองรวมกัน เพื่อเป็นข้อมูลภาพรวม ร่วมกันเป็นทีมประเมิน ระบบเช่นนี้ยังไม่มี ถ้ามีเพียงระบบสถานการณ์ภาพรวม บางส่วนไม่ทันสมัยไม่รอบด้าน เรายังไม่ระบบที่เก็บละเอียด คิดว่าเป็นปัญหาเชิงระบบ

③ คุณบพพร มากสง

(ลุ่มน้ำทะเลน้อย-ทะเลสาบสงขลา)

ภัยพิบัติมากน้อยรับได้ เอาอยู่ ปัญหาน้ำท่วม แล้ง ถ้ารู้ก่อนแก้ได้ เมื่อหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผ่อนหนักเป็นเบา จากเบาเป็นสบาย ไม่ต้องมีโครงการขนาดใหญ่แก้ได้ แต่ต้องแก้ด้วยภาคประชาชน ต้องมาจากพื้นที่ และคนจริง ไม่ใช่แต่งตั้งโดยตำแหน่ง ซึ่งแก้ไม่ได้

พื้นที่ป่าพยอม ท่าแนะ นาท่อม ห่างกันไม่มาก แต่แตกต่างกัน การแบ่งลุ่มน้ำแบ่งยังไม่ถูกนัก

ที่สกลนครอ่างน้ำที่เก็บ มีน้ำที่สมบูรณ์มาก มีอ่างเก็บน้ำมาก อันดับแรกต้องมีการสำรวจเมืองที่อยู่ใต้อ่าง ดูพื้นที่ และลำน้ำที่ระบายลงมา มีปริมาณเท่าไร เวลารับไม่อยู่จะลงมาเท่าไร ความเสียหาย ชาวบ้านไม่มีประสบการณ์ ที่ภาคอีสานมีแต่คลองน้ำหลาก ตุลาคม-พฤษภาคม แล้งมาก ยาวนาน ๖-๗ เดือน ข้อมูลจึงต้องกระจายให้ชาวบ้านรับรู้ เพื่อยกของขึ้นที่สูงเท่าไรจึงจะพอ และรู้ล่วงหน้า การที่ไม่รู้ข้อมูลล่วงหน้าทำให้เกิดความเสียหาย

ในพื้นที่ได้เริ่มเก็บข้อมูลด้วยตัวเอง มีการจัดเก็บข้อมูลทุกวัน เพราะข้อมูลแต่ละหน่วยงานแตกต่างกัน ทั้ง ๆ ที่เก็บในพื้นที่เดียวกัน ครั้งนี้นับเป็นภัยพิบัติใหม่จริง สิ่งที่ถูกที่ต้องคิดคือต้องพัฒนา สร้างภูมิคุ้มกัน ในทางวิศวกรรมต้องคิดถึงปริมาณน้ำฝนเกินปกติ หรือแล้งตลอดทำอย่างไร บอกชาวบ้าน มหาวิทยาลัยต้องบอก ชี้ชัด วัดได้

ฝนในอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส ป่าพยอม ตอนนั้นไม่มีน้ำเพื่อนาปรัง ผมจดบันทึก ถ้ามหาวิทยาลัย และฝ่ายการเมือง หนุนชาวบ้านจะแข็งแรง ฝนตกมากน้อยไม่เท่ากัน ฝนตกมาถ้าน้ำเขื่อนน้อยก็สามารถรับได้ไม่กังวล พอฝนตกหนักต่อกันเรื่อย ๆ น้ำในอ่างเริ่มเต็ม มีเครือข่ายพื้นที่อุทกภัย สอนให้คิดและอ่านค่าได้ ข้อมูลต่าง ๆ แกไขได้หมดแต่ต้องมีไค้ทหลายทีม ปัญหาคือขาดองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำ

④ คุณสุภาพร ปราบราย

(ลุ่มน้ำตาปี-ถ้ำพรธรร)

ผมเป็นประธานเครือข่ายจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนลุ่มน้ำตาปี ขอขอบคุณ สสส.ที่ทำให้ก่อตัว คนจนจับปลากินสนุกสนานเมื่อน้ำท่วม แต่กรุงเทพฯ เสร้า ทีมงานผมได้มาช่วยที่กรุงเทพฯ

สาเหตุที่น้ำท่วม เกิดจากเราทำและการสร้างเขื่อนไม่สามารถแก้ปัญหาได้

อำเภอรัตนพิบูลย์มี ๒ อ่างเก็บน้ำ ตอนนี้มีแค่โคลน ครั้งที่ผ่านมาน้ำ ๒๐๐ ลูกบาศก์ และน้ำล้น ข้อมูลอุตุนิยมวิทยา กับ ปก.ไม่ตรงกัน จึงเลือกสื่อสารกันในเครือข่ายประชาชนแจ้งข้อมูลข่าวสารพึ่งกันเอง สาเหตุน้ำท่วมอีกส่วนหนึ่งคือท้องถิ่นไม่ได้ออกข้อบัญญัติที่ชัด ทำให้การจะสร้างอะไรก็สร้าง นี่คือนปัญหาใหญ่ ส่วนพื้นที่ชะวอดที่น้องพื้นที่ไม่เชื่อข้อมูลข่าวสาร ของเราโชคดี ระเบียบท้องถิ่นแก้ไขแล้วให้ท้องถิ่นสนับสนุนประชาชนได้ แต่เรื่องการจัดกาารวัสดุที่รับมาต้องรายงานท้องถิ่นให้ทราบ รวมทั้งเรือ วิชยู่สื่อสาร ฌงยังชีพต่าง ๆ

ความเหมือนต่าง ครั้งก่อนเราจัดการโดยชุมชนไม่จ้อภาครฐ ครั้งนี้ต้องจ้อ บางสิ่งบางอย่างต้องรอ ต้องยอมรองผู้ว่าไปหั่นผัก เราต้องยอมให้ถ้ารูป รถ ปก. บรรทุกแต่ผู้ว่า เราต้องยอม น้ำท่วมที่ผ่านมาต้องขอบคุณกระทรวงสาธารณสุข ไปถึงพื้นที่ ช่วยเหลือได้มาก

การแก้ไขประชาชนต้องลุกขึ้นมาคิดเรื่องการแก้อย่างเป็นระบบ ที่นครศรีธรรมราชภายในสิ้นเดือน กันยายนต้องมีตำบลต้นแบบ ๑๐ แห่ง มีการฝึกอาสาสมัคร การพูดคุยหารือกับ ปก. เพื่อกออกแบบตารางการฝึกร่วมกัน มีการ

ฝึกต่างประเทศ ผู้ว่าคนใหม่ร่วมด้วย รวมทั้ง ปภ.ทำงานร่วมกับภาคประชาชนจึงเป็นไปได้ด้วยดี ที่ผ่านมามีทั้งถูกทางและผิดทาง ที่ผิดทางคือรัฐช้ำมากที่สุด เช่น ขอรถทหารมาช่วย แต่ไม่มีน้ำมัน เราขอไปที่ปตท. เพื่อขอน้ำมัน แต่พอเข้าขึ้นกลับมาขอเบี่ยงเลี้ยงให้คนขับ ผมก็เลยไม่เอา เราติดต่อไปยังสมาคมขนส่งแห่งประเทศไทยแทน ใช้รถขนส่งจากสุพรรณบุรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย น้ำใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ เราทำอาหารที่ครัวพรรณรา ๗,๐๐๐ กิโลกรัม ผมถูกต่อว่าไม่ช่วยบ้านเราแต่กลับไปช่วยที่บางสะพาน แต่เราเอาอาหารไปให้อยู่ ๓ วันแล้วกลับ เราเครือข่ายภาคประชาชนต้องมีเพื่อน น้ำท่วมนครฯ ครั้งนี้ เราได้เมล็ดพันธุ์ผัก คนที่หาให้คือเพื่อนเครือข่ายที่เราเคยไปช่วย เป็นเรื่องที่ดีมาก

ข้อเสนอ

- พ.ร.บ. ปภ. , พ.ร.บ.ชลประทาน, พ.ร.บ.กรมเจ้าท่า ต้องมีการปรับแก้ มีคณะทำงานร่วมกัน แต่งตั้งโดยเฉพาะ การจะขุดดินกรมเจ้าท่าไม่อนุญาตก็ทำไม่ได้ ฝ่ายท้องถิ่นต้องออกข้อบัญญัติให้ชัดเกี่ยวกับการก่อสร้างต่าง ๆ
- ภาคประชาชนต้องทำข้อมูลเสนอต่อรัฐ เช่น ถนนสายเอเชียทำท่อลอดก็จุด ทางรถไฟที่กั้นน้ำ ต้องทำอะไร คือข้อเสนอที่เราต้องทำ
- รัฐต้องคิดการตั้งกองทุนให้พี่น้องในแต่ละตำบล ต้องมีกองทุนภัยพิบัติ ภาคประชาชนร่วมกับ อบต. และภาคีที่เกี่ยวข้องต้องลุกขึ้นมาจัดการได้ทั้งระบบ

การจัดการภัยพิบัติด้วยประชาชนร่วมกับภาคีต้องลุกขึ้นมาจัดการ เตรียมให้พร้อม ซ้อมให้ดี อยู่กับภัยได้และไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อน

๕ เป้าหมายแลกเปลี่ยน

คุณอัมภาบุษบงค์ (จังหวัดสงขลา) : ที่ผ่านมามีน้ำท่วม ๒ ครั้ง คาบสมุทรถ้าเป็นวิถีเดิม น้ำท่วมเป็นเรื่องปกติของคนสองเล ทั้งอ่าวไทยและทะเลสาบ ระยะเวลาหลังกลับไม่ปกติ เพราะไม่รู้ล่วงหน้า ปฏิทินการประกอบอาชีพ ทำนา เลี้ยงปลามีปัญหา น้ำท่วมผ่านไป เป็นความเสียหาย ราคาข้าวไม่ได้อยู่แล้วปัญหาความเสียหายเกิด ทำให้หมดตัว ถ้าข้อเสนอในฐานะผู้รับผลกระทบ จังหวัดมีงบไว้แก้ปัญหาไม่ใช่ป้องกัน ถ้าเปลี่ยนจากแก้ปัญหาเสร็จแล้วนำมาใช้ในช่วงป้องกัน ในส่วนท้องถิ่น เมื่อน้ำท่วมถนนกลายเป็นเขื่อน โครงสร้างพื้นฐานไม่ถูกต้อง และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลแมงก็ใช้ไม่ได้แล้ว

คุณสุภาพ ปรารบราย (ลุ่มน้ำตาปี-ถ้ำพรรณรา) : เงินบริจาคจากเหตุภัยพายุเก และพายุอื่นๆ เหลือหลายร้อยล้าน น่าจะมีคณะกรรมการร่วมหลายภาคส่วนเพื่อการดูแลและใช้ประโยชน์

คุณนิพนธ์ ฤทธิชัย (จังหวัดชุมพร) : ต้องยอมรับความจริง ๔ เรื่อง *เรื่องแรก*ภูมิอากาศ มีจริง มีการเปลี่ยนแปลงฤดูกาลจริง *เรื่องสอง*รัฐและภาคราชการไม่สามารถจัดการได้ *เรื่องสาม* ภัยเป็นของทุกคนที่ต้องร่วมกันแก้ไข *เรื่องสี่* เขื่อนป้องกันน้ำท่วมไม่ได้ ถ้าเราเข้าใจ สำคัญคือชุมชนต้องลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และรับรู้ข้อมูลความจริงเพื่อให้รับมือได้ ถ้าแจ้งเตือนแบบกลัวชาวบ้านตกใจชาวบ้านแก้ไม่ได้ ต้องแจ้งเกินความจริง เพื่อป้องกันได้ การแจ้งเตือนต้องคาดการณ์ ลุ่มน้ำหลังสวนมีการพูดคุยกันหากน้ำมากกว่าปี ๒๕๔๐ ทำอย่างไร ปี ๒๕๖๐ มีมากกว่าปี ๒๕๔๐ ตอนนี้ต้องพูดว่าถ้ามากกว่า๒๕๖๐ ทำอย่างไร ตั้งที่ระดับสูงสุดที่เป็นไปได้

คุณนพพร มากสง (ลุ่มน้ำทะเลน้อย-ทะเลสาบสงขลา) : ช่วงเวลาน้ำท่วมไม่ควรจัดรับผู้ใหญ่ เพราะจะต้องระดมคนไปรับ ไม่ควรเป็นอย่างนั้น เป็นข้อเสนอชาวบ้าน เห็นว่าต้องกลับไปแก้ที่ต้นน้ำอันดับแรก ด้วยการปลูกพืชกักเก็บน้ำอย่างไผ่ และกล้วย เหมือนเป็นอ่างที่มองไม่เห็น สำหรับหน้าฝายให้ขุดลึกกว่าเดิม เรียกว่า “บ่อตกตะกอน” จะได้ไม่ตื่นเงินถมยังมีปลากดอาศัยมาก บ่อตกตะกอนจะกลายเป็นวังปลา ปีหนึ่งขุดครั้งเดียว ได้ตะกอนและทราย คลองตันเพราะเสมอกันหมด หากเป็นที่สาธารณะขุดลึกมากก็ดี ผมให้เด็กเยาวชนทำกิจกรรมตรงนี้สิ่งสำคัญคือฝังน้ำ ฝังถนน เพื่อให้รู้แหล่งจัดเก็บ ทิศทางน้ำ

คุณวิชัย ใจเหล็ก (เครือข่ายชุมชนรับมือภัยพิบัติ อ.แม่สอด จังหวัดตาก) : ปี ๒๕๕๗ เราได้เป็นผู้ประสบภัยน้ำท่วม และเราพัฒนาด้วยการช่วยเหลือตนเอง มีความรู้ มีการขยายเครือข่ายออกไป เห็นด้วยว่าเครือข่ายควรเข้มแข็ง เชื่อมต่อและขยายออกไปให้กว้างขึ้น

คุณวิเชษฐ์ พิชัยรัตน์ : มีประโยชน์

อย่างแรกเห็นด้วยกับสิ่งที่เกิดขึ้นที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก อย่างน้อยคือปริมาณฝนตกมาก แยกยาก

อย่างที่สองเห็นด้วยคือองค์ความรู้เกี่ยวกับทุกส่วนของการแก้ไขปัญหาในวงจรภัยพิบัติ

อย่างที่สามเห็นด้วยกับการแก้ปัญหาเฉพาะภูมิโนเวส กรมชลไปชุดคลองเป็นแนวตรงทั้งหมด มีต้นเสม็ดอยู่มากก็หาย น้ำไหลแรง เหล่านี้คือเรื่องสภาพดั้งเดิม การปลูกพืช การจัดการพื้นที่ต้องคำนึงภูมิโนเวส การบริหารจัดการน้ำ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว

แนวคิดเดิมที่เห็นว่าควรใช้ชุมชนเป็นฐาน และอาจจะต้องพึ่งพิงภายนอกด้วย แต่แน่นอนต้องมีการจดบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง ต้องสร้างระบบขึ้นมา เป็นสิ่งสำคัญ

เรื่องราวกฎหมายก็น่าสนใจแม้เราจะบริหารจัดการ แต่ยอมรับว่ากฎหมาย นโยบายก็เป็นปัญหาต้องการแก้ปัญหา การผลักดันกฎหมายนโยบายเป็นส่วนสำคัญทำให้บรรลุเป้าหมายได้มากขึ้น

ขึ้นก่อนเกิดเหตุการณ์ มีการจัดการในภาวะฉุกเฉิน การฟื้นฟู หลายๆ เรื่อง จุดสำคัญก่อนเกิดภัยต้องเตรียมความพร้อมอย่างเต็มที่

IFCD คือ

I = Information ข้อมูล ถ้าไม่มีข้อมูลแก้ปัญหายาก

F = Fact ข้อเท็จจริง การไม่บอกความจริง การบอกความจริงเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหน่วยงานภาครัฐไม่บอกความจริง ทำให้ชาวบ้านเตรียมตัวไม่ทัน

C = Communication เรื่องของการสื่อสารให้คนในพื้นที่รู้ ให้สังคมได้เข้าใจ

D = Data ข้อมูลสำคัญที่สุดในส่วนการแก้ปัญหา ถ้าข้อมูลไม่ตรง ปัญหาแยกยาก

คุณชาคริต โภชเรือง (คาบสมุทรสทิงพระ) : สิ่งที่ต้องทำให้ได้คือสร้างความไว้วางใจ ต้องถือว่าพวกเราอยู่ในสถานการณ์ไม่ต่างเหมือนไถ่ในแง่ ถ้าเข้าใจข้อจำกัดระหว่างกัน การสร้างความไว้วางใจสำคัญ และจะทำหน้ากล่าที่จะพูดความจริงเพื่อสุดท้ายต้องพึ่งพิง ไม่มีใครอยู่ได้ด้วยตัวเอง ต้องใช้เวลา กฎหมายอย่างเดียวไม่ได้ รัฐทำเองเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้เช่นกัน

▶นำเสนอ “ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อการรับมือภัยพิบัติโดยมีชุมชนเป็นฐาน” และ “การตั้งรับปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น”

● ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อการรับมือภัยพิบัติโดยมีชุมชนเป็นฐาน

๑) ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสนับสนุนศูนย์ประสานงานรับมือภัยพิบัติ จังหวัดพัทลุง โดย ดร.อนิสรา เพ็ญสุข คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ

๒) การพยากรณ์ความเสี่ยงอุทกภัยด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ โดย คุณวีระ สม่าหลิ ศูนย์อุตุนิยมวิทยา ภาคใต้ฝั่งตะวันออก

- ๓) ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศท้องถิ่นเพื่อการรับมือภัยพิบัติ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โดย
ดร.พลภัทร เหมวรรณ ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคเหนือ

● การดึงรับปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น

- ๑) ศูนย์จัดการภัยพิบัติระดับชุมชน/ตำบล โดย คุณไมตรี จงไกรจักร เครือข่ายชุมชน
บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา
- ๒) การประเมินภัยพิบัติลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่างและผลกระทบโดยคุณดนยา สะแลแม
เครือข่ายลุ่มน้ำสายบุรี จังหวัดปัตตานี

ดำเนินรายการโดย คุณเบญจมาศ โชติทอง โดยการนำเสนอเป็นไปตามลำดับเรื่อง ดังรายละเอียด

● ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อการรับมือภัยพิบัติโดยมีชุมชนเป็นฐาน

1 ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสนับสนุนศูนย์ประสานงานรับมือภัยพิบัติ จังหวัดพิจิตร

โดย ดร.อนิสรุา เพ็ญสุข

คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ

ปีที่แล้วเป็นผู้ประสบภัยที่พาลูก ออกไปไหนไม่ได้ เพื่อนอยู่รอบนอกแล้วรอบที่ ๑ มาจบลงล้าง
บ้าน มารอบที่ ๒ อีก ทั้งนอกและในเมือง และมีรอบ ๓ ซึ่งหนักมาก ในปี ๒๕๕๙ ยังบ่นกันว่าแล้ง กลุ่มเกษตร
อินทรีย์หวานข้าวสองรอบ ภาคใต้ฝนตกเฉลี่ย และจะมาปลายปี ๑,๐๐๐ มิลลิเมตรภายใน ๒ วัน เราต้องปรับตัวให้
เข้ากับชาวบ้านในพื้นที่ตัวเอง แต่อนาคตชาวบ้านไม่รู้ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ในบางส่วนถ้าเกิดภัย

การสร้างกลไกการวางแผนจัดทำงบประมาณบูรณาการน้ำด้านทรัพยากร เนื่องจากการทำงานเสริม
เสริมได้รับทุนวิจัยจาก สกว. และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย ๕ จังหวัดนำร่อง ได้แก่ ลำพูน ชัยนาท
พิจิตร ระยอง และนครพนม

การทำโมเดลบูรณาการงบประมาณเพื่อพัฒนาทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร พบว่าฝ่ายราชการทำ
ฝ่ายประชาชนก็ทำเช่นกัน แม้แต่ในกลุ่มราชการก็ต่างทำ ทั้ง ๆ ที่ทำหน้าที่ตนเองเพื่อสนับสนุนประชาชน แต่กลับไม่
คุยกัน ซึ่งพบปัญหาซ้ำซ้อนกันไปมา หน่วยชลประทานดำเนินการแล้วถ่ายโอนภารกิจ ขณะที่ต้องถิ่นไม่รู้ว่าตัวเองต้อง
ดูแลจึงไม่มีการตั้งบ้ไว้รองรับหน่วยชลประทานไม่มีงบดูแลเนื่องจากถ่ายโอนแล้ว ส่วน ปภ.นั้นต้องรอประกาศจึงด
ทำงานได้ สำหรับหน่วยงานทรัพยากรน้ำ ก็มีภารกิจไม่ชัดเจน และยังมีอีกหลายหน่วยงาน ที่ทำหน้าที่และเกี่ยวเนื่อง
กับทรัพยากรน้ำ ต่างฝ่ายตั้งงบประมาณของแต่ละหน่วย เวลาทำงานจึงซ้ำซ้อนมากในพื้นที่เดิม

อีกส่วนหนึ่งคือการขาดความเชื่อมโยง ยุทธศาสตร์จังหวัดเป็นงบที่ต้องมีระบบและซับซ้อน
แผนพัฒนาจังหวัดไม่สอดคล้อง พบว่ารายงานเป็นบางส่วน การดำเนินงานนั้นพยายามส่งเสริมการจัดทำแผน แต่ไม่
สำเร็จเนื่องจากต่างคิดแยกส่วน

ในพิจิตรมีประเด็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด และลุ่มน้ำแยกออกเป็น ๗ ลุ่มน้ำ โครงการส่วนใหญ่
เป็นการขุดลอก สร้างที่ระบายน้ำ ที่คิดเพียงหน้าบ้านตนเอง ลืมคิดถึงคนอื่น ซึ่งหมายถึงการเชื่อมโยง

กระบวนการทำงานยุทธศาสตร์พบว่ามักเต็มไปด้วยความรีบเร่งจึงมีเวลาจำกัดในการออกแบบแผน
และแผนดังกล่าวถูกบรรจุในแผนพัฒนา ๔ ปี โครงการที่ได้จึงเป็นย่อย ๆ ไม่ตอบโจทย์ลุ่มน้ำ

เพื่อให้สามารถใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ จังหวัดมีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการ
ลุ่มน้ำพิจิตร ประกอบไปด้วยทุกหน่วยงานมาเกี่ยวข้อง โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ซึ่งแผนที่เกี่ยวกับน้ำ

ไม่ได้ถูกนำเข้ากรรมการชุดนี้ เป็นการจัดทำแผนของแต่ละหน่วยงานส่งไปตามช่องทางงบประมาณของต้นสังกัด อีกทั้งข้อมูลที่มีก็ต่างกันคนละแบบ

แนวทางที่มหาวิทยาลัยดำเนินการ โดยการนำแผนทั้งในปัจจุบันและอนาคตของหน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานเฉพาะ นำมารวม และวิเคราะห์ โอกาสในการเสริมหนุนของมหาวิทยาลัยคือการได้ทุนสนับสนุนในรูปแบบ ทุนวิจัย เป็นสิ่งกังวลว่าเมื่อจบระยะเวลา การรวบรวม จัดทำให้เป็นปัจจุบัน ต้องมีเจ้าภาพหลัก ไม่เช่นนั้นนั้นอาจจะ เกิดเพียงโมเดล

ในการเน้นระบบสารสนเทศ ภายหลังน้ำท่วม มีการศึกษาทิศทางการไหลของน้ำ และสิ่งกีดขวางทางระบาย จำเลยมักจะตกที่กรมทางหลวง และรถไฟไทย เพราะถนน และทางรถไฟขวางทางน้ำ ในความเป็นจริงบางจุดอาจเป็นเช่นนั้น แต่บางจุดไม่ใช่ ดังนั้นจึงต้องพิจารณาภาคีที่ต้องมาร่วม คือกรมทางหลวง การรถไฟ องค์การบริหารส่วนตำบล และอื่น ๆ

พลังนั้นการทำแผนระดับอำเภอไม่มีการส่งถึงระดับจังหวัด โดยแผนจังหวัดมักจะเป็นแผนจาก อบต. ถ้าหากอำเภอสามารถบูรณาการแผนพื้นที่ได้ดีกว่าอบต. รู้เฉพาะหน้าบ้าน ขณะที่ระดับอำเภอมียาอำเภอที่สามารถดูแลได้ในระดับอำเภอ เป็นอีกหนึ่งทาง

๒ การพยากรณ์ความเสี่ยงอุทกภัยด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

โดย คุณวีระ สบาศรี

ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคใต้ฝั่งตะวันออก

ผมอยู่ในส่วนพยากรณ์อากาศ ดูแลพื้นที่ภาคใต้ตั้งแต่เพชรบุรีจนถึงราวีวาส เป็นหนึ่งข้าราชการที่เป็นนักวิชาการเพียงไม่กี่คนในองค์กร แต่เรามีเครือข่ายสถานีจังหวัด มีการประสานเทคโนโลยี ในการทำงานความรู้ เรื่องภูมิเนเวศ เป็นสิ่งที่คนทำงานพยากรณ์อากาศก็ต้องรู้ด้วยและนับเป็นความรู้ใหม่

คำศัพท์พยากรณ์อากาศฝนกระจายหรือเป็นแห่ง ๆ อาจทำให้ยากที่จะเข้าใจทางกรมพยายาม ค้นหาคำที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย แต่ก็ยังหาไม่ได้ ช่วงหลังจึงเพิ่มการนำเสนอรูปภาพมากขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจความหมายของคำศัพท์พยากรณ์

สำหรับภัยธรรมชาติแต่ละปีที่เกิดขึ้นมีความไม่เหมือนกัน ช่วงปี ๒๕๔๓ เกิดจากร่องมรสุม ปี ๒๕๕๔ เกิดจาก ... ปี ๒๕๕๕ เกิดจากกระแสตะวันออก มีหย่อมอากาศต่ำ ปี ๒๕๖๐ นั้นพบว่าแตกต่างจากคำพยากรณ์ ทั้งช่วงวันที่ ๑-๓ วันที่ ๔ วันที่ ๗ มีหย่อมความกดอากาศต่ำอันดามันค่อย ๆ เคลื่อนไปด้านบน หากดูในแผนที่และพบตัว L ปรากฏบริเวณเกาะบอร์เนียว ไปถึงปลายแหลมยวน ซึ่งอาจจะมียผลกระทบต่อประเทศไทยแสดงขึ้น เริ่มต้นที่จะพัฒนาเป็นดีเปรสชัน หรือก่อตัวเป็นพายุโซนร้อน หรือพัฒนาความรุนแรงเพิ่มขึ้นจึงต้องติดตามอย่างจริงจัง

ข้อมูลแสดงปริมาณน้ำฝนต้นปีสูง กว่าใน ๓๐ ปีที่ผ่านมาแต่ละจังหวัดจาก ๑๐๐ กว่า สู่ ๔๐๐ ถึงเป็น ๔ เท่า ของแต่ละพื้นที่ บางแห่งอยู่ในอัตรา ๑๐ เท่า และมีฝนสะสมน้ำอึดในตัวในพื้นที่ ฝนตกจึงกลายเป็นน้ำท่วม หากพื้นที่ใดอยู่ใกล้พื้นที่พายุฝนจะตกมาก

การจัดการในการแจ้งเตือน แจ้งข้อมูลข่าวสารการพยากรณ์ผ่านทางเว็บไซต์ ซึ่งจะมีการอัปเดตทุก ๑๕ นาที สำหรับข้อมูลนั้นมีข้อจำกัดไม่สามารถทำได้ในระดับตำบล ซึ่งต้องมีการคำนวณเชิงตัวเลข และเครื่องมือ ปัจจุบันมีเพียงข้อมูลระดับอำเภอเท่านั้น

ด้วยเหตุดังกล่าวหน่วยงานจึงพยายามยิ่งที่จะสร้างเครือข่าย ด้วยการเชื่อมกับปภ. มีการอบรม อพปร. ให้สามารถอธิบายแผนที่อากาศ สามารถเข้าใจข้อมูลที่ทางหน่วยสื่อสารออกไปได้ หากไม่มั่นใจจึงสอบถามมายังหน่วยงานได้ นอกจาก อพปร.แล้ว ยังมีการจัดการเรียนรู้การดูข้อมูลนี้แก่นักเรียนอีกด้วย

นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายระดับชุมชนของหน่วยงาน ได้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลท่าหิน เน้นด้าน
อุตุนิยมวิทยา มีการติดตั้งเครื่องวัดผล ให้ชาวบ้านจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ได้ เห็นประโยชน์จากสิ่งที่ทำ และมีการต่อ
ยอตให้ความรู้แก่กระทั่งในโรงเรียน

แม้หน่วยงานมีเพียงความรู้ด้านพยากรณ์อากาศ แต่เมื่อมีพื้นที่ต้นแบบ ทำให้ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจ
เข้าใจในเรื่องการปลูกข้าว ถ้าปีไหนน้ำมาเร็วปลูกข้าวหนัก สมัยก่อนสังเกตภัยจากธรรมชาติของพวกมด แมลง
หรือปล่อยตามมีตามเกิด ต้นทุนก็เพิ่มขึ้น การพยากรณ์ของเราช่วยคาดการณ์ในการเพาะปลูกได้ แม้มีเครือข่ายไม่
มาก แต่จำนวนไม่น้อยที่หน่วยงานสนใจและชุมชนก็สนใจทำงานร่วมกัน ทั้งที่ชะวอด และปะนาละ แต่หน่วยงานมี
ข้อจำกัดด้านงบประมาณจึงขยายเครือข่ายได้ล่าช้าและนับเป็นความโชคดีที่ชุมชนเข้มแข็งต่างสนับสนุนกันและกัน
ในส่วนของภูมิปัญญาชุมชนเกี่ยวกับภัยนั้นได้มีการรวบรวมจัดทำเป็นเล่มไว้เช่นกัน

ข้อมูลอุตุนิยมวิทยาแจ้งตามคาดการณ์จริงตามข้อมูลที่มีเนื่องจากมีผลต่อหลายเรื่อง เช่น การบิน
การมีหมอกไม่มากทำให้จัดเที่ยวบินได้ สำหรับชุมชนชาวประมงที่ต้องออกทะเล การได้ทำงานร่วมกันทำให้รู้ว่าการ
ทะเลสูงราว ๒ เมตรแม้จะเสี่ยงต่อการล่ม แต่จะทำให้จับปูได้มากเนื่องจากปูจะขึ้นมา เมื่อใดที่คลื่นสงบจะจับปูได้น้อย
จึงเป็นเรื่องของปากท้อง การข้อมูลจึงต้องการนำเชื่อถือ และเทคโนโลยีทำให้แม่นยำมากขึ้น

๓) ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศท้องถิ่นเพื่อการรับมือภัยพิบัติ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

โดย ดร.พลภัทร เหมารสณ

ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคเหนือ

สำหรับผมได้มีโอกาสร่วมทำงานอุทกภัยในพื้นที่ภาคเหนือ ปี ๒๕๕๘ โดยครั้งนั้น LDI เชิญเป็นวิทยากร
เรามีความรู้เชิงวิชาการไปเติมเต็ม กล่าวถึงเรื่องน้ำท่วมเมื่อเริ่มดำเนินงานในขณะนั้นพื้นที่กำลังเผชิญกับภัยแล้ง แต่กลับเป็น
จังหวัดน่านทำงานน้ำท่วม จึงพยายามสื่อสาร ชวนวิเคราะห์ เพราะรู้ว่าเวียงสาคือพื้นที่ที่อุทกภัยเนื่องจากอยู่เหนือเขื่อน
สิริกิติ์ ตลอดปี ๒๕๕๘-๑๕๖๐ เป็นวิทยากรหลายครั้ง และพบว่าชุมชนต้องการความรู้เชิงวิชาการช่วยเสริม ซึ่งเรามีเพียง
ความรู้แต่ไม่มีงบ จึงพยายามแปรความรู้เชิงวิชาการ ด้วยกิจกรรมและเรียนรู้ไปด้วยกัน

การชวนพูดคุยในพื้นที่ได้ยกตัวอย่างสภาพภูมิอากาศ ที่แตกต่างกันสุดโต่ง ตกสั่นแต่ปริมาณมาก เท่ากับ
ว่ากำลังเผชิญกับความแปรปรวนทางอากาศ

หากพิจารณาการเกิดอุทกภัยมีแนวโน้มสูงขึ้นหากเปรียบเทียบกับภัยที่เกิดจาก.... ซึ่งสอดคล้องกับทาง
หน่วยงาน

การจัดการผลกระทบจากภัย ถ้าเกิดในป่าคงเป็นภัยธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์เดือดร้อนจึงต้องลด หรือ
บรรเทาปัญหาลง ไม่เพียงประเทศไทยเท่านั้น ทั้งอเมริกา ญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่เจริญแล้วต่างประสบภัยพิบัติธรรมชาติ
เช่นกัน และมีการจัดการเรื่องนี้ด้วยการลดผลกระทบคือหลักการ

เมื่ออยู่ในพื้นที่ล่อแหลม แล้วยังเปราะบาง มีแนวคิดในการย้ายเมืองขึ้นไปบนเขา ซึ่งอาจพบภัยดินถล่มแทน

ปท.บัญญัติ ในส่วนของภัยพิบัติที่มนุษย์สร้างขึ้น อย่างไฟไหม้ แก๊สระเบิด เรียกว่าสาธารณภัย

พื้นที่เวียงสา ไม่สามารถจำกัดหรือจัดการที่ตัวภัยได้ องค์ความรู้ใหม่จึงต้องทำเรื่องความเปราะบาง ทำให้
ชุมชนรับมือได้ จัดการปัญหาได้ให้ไม่มีผลกระทบหรือกระทบมากที่สุด อยู่กับภัยที่จัดการได้

ประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างญี่ปุ่น เกิดภัยและความเสียหายมากกว่าประเทศไทยมาก เช่น สึนามิที่ทำให้
โรงไฟฟ้าฟูกูชิมะเสียหาย แต่ด้วยการจัดการที่รวดเร็วลดผลกระทบได้มาก ด้านประเทศไทยประสบภัยน้ำท่วม ๒๕๕๔ มี
ผลกระทบเกิดมาก เพราะยังขาดวิธีการรับมือ ซึ่งต้องมีความรู้ด้านทรัพยากร ทุกศาสตร์เป็นองค์ความรู้บูรณาการบริหารจัดการ

วงรอบของการเกิดภัย จะมีหน่วยเผชิญเหตุ หน่วยฟื้นฟู ซึ่งมักจะมีการก่อสร้างใหม่เกิดขึ้น สำคัญคือ
ก่อนเกิดภัยมีการเตรียมความพร้อม เพื่อลดความเสี่ยง เช่น ถนนขวางทางน้ำหรือไม่ สำหรับชุมชนอาจไม่มีความรู้มากพอ
และไม่มีใครที่แก้ปัญหาได้ทั้งวงจร ดังนั้นต้องร่วมช่วยกัน โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ช่วงจังหวะเวลา เช่น ปท. ช่วยเหลือในช่วง
เผชิญเหตุ มีการเตรียมเปลี่ยนถุงยังชีพ เป็น ถุงเตือนภัย การพิจารณาเงื่อนไขนโยบายไม่เปิดช่อง

การทำงานคิดระดับสากล ส่วนระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดนวัตกรรมในการทำงาน ให้สามารถเป็นต้นแบบพื้นที่ได้ ประเทศไทยมีการจัดการภัย ทั้งการซ่อมเผชิญเหตุ ความครบครันของอุปกรณ์ต่าง ๆ มีงบประมาณในการฟื้นฟู แต่เป็นการจัดการภัยที่ไม่ครบทั้งวงจร เนื่องจากขาดการทำงานก่อนเกิดภัย เพื่อลดความเสี่ยงลง ในความหมายคือการเตรียมความพร้อม การเผชิญความเสี่ยง และการบรรเทา

การจัดการความเสี่ยง ความเปราะบางของชุมชน ค้นหาสาเหตุเกิด เช่น พื้นที่เปิดรับภัย น้ำท่วมจากแม่น้ำเอ่อล้น จากปริมาณน้ำฝนสะสม ถ้าสามารถวิเคราะห์ล่วงหน้า ความเปราะบางได้เป็นเรื่องการจัดการความเสี่ยง

กรอบเซนได ทั้งเรื่องความเสี่ยง การจัดการความเสี่ยง การฟื้นคืนกลับ การปรับตัวไม่ให้เกิดผลกระทบมาก ระยะเวลาฟื้นฟูสำหรับประเทศญี่ปุ่นใช้เวลาเพียงอาทิตย์เดียวในการจัดการ ขณะที่ประเทศไทยได้มีการพูดคุยกับ อบต. แข็งกว่าเร็วที่สุด ๖ เดือน

DRM ต้องวิเคราะห์ทำงานเชิงละเอียด เราขาดองค์ความรู้ ขาดข้อมูล เทคนิคที่ละเอียดพอ ซึ่งเราพยายามช่วยทำงานเรื่องนี้อย่างละเอียดในพื้นที่ มีการสำรวจข้อมูลคือการทำความเข้าใจพื้นที่ มีการจัดทำชุดความรู้ข้อมูลที่เป็นประสบการณ์พื้นที่ วิเคราะห์ต้นทุน ความเปราะบาง วิเคราะห์สถานการณ์อุทกภัย และนำเสนอข้อมูล สื่อผ่านกลุ่มไลน์

ประเด็นการทำข้อมูลนั้นทั้งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ สภาพพื้นที่ เงื่อนไขการเกิด ความเปราะบาง ปัญหาผลกระทบ รวมทั้งข้อเสนอ ในการสำรวจด้วยการใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น

- การใช้ไลน์กลุ่ม ซึ่งโปรแกรมสามารถบันทึกภาพ แจ้งพิกัด GPS ฐานคิดของโปรแกรมไลน์เพื่อสื่อสารในช่วงการเกิดภัย นำมาใช้ในการสำรวจพื้นที่ได้เช่นกัน ผู้คนส่วนใหญ่ต่างมีสมาร์ทโฟน เราได้ฝึกให้ชุมชนได้เรียนรู้
- การจัดทำข้อมูล ด้วยผังวาดสร้างความเข้าใจร่วมกัน แม้ข้อมูลไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

แนวทางการทำงานในระดับพื้นที่ต้องมีข้อมูลของตนเอง สำหรับการวางแผน จัดการ รวมทั้งข้อมูลเสริมจากหน่วยงานที่สำคัญเช่นกัน

แนวคิดการจัดทำฐานข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ เป็นจริง สามารถสนับสนุนการจัดทำแผนได้

การทำงานพื้นที่ด้วยการสร้างองค์ความรู้ การวิเคราะห์เชิงลึก การนำเทคโนโลยี GIS ในการจัดการ ใช้ชุดความรู้ของภาครัฐ ใช้ประโยชน์ในการเฝ้าระวัง หรือลดความเสี่ยง แต่ละพื้นที่ต้องพิจารณาข้อมูลอะไรสำคัญ จำเป็น และสอดคล้องกับพื้นที่ เช่น ข้อมูลน้ำท่าสำคัญกว่าน้ำฟ้า ข้อมูลสภาพอากาศ ข้อมูลเหล่านี้มีอยู่ในแอปพลิเคชันด้วย

องค์ปกครองส่วนท้องถิ่นมองปัญหาน้ำท่วมเหมือนกันหมด เช่น การแจ้งน้ำท่วมทั้งพื้นที่ ในความจริงแล้วพบว่าพื้นที่ที่ท่วมและไม่ท่วม ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ไม่ท่วมต่างเตรียมตัว เก็บข้าวของ แต่เมื่อน้ำไม่ท่วม แน่แน่นอนว่าความเชื่อใจไม่เกิด และไม่เชื่อถือการแจ้งเตือน หากสามารถจัดข้อมูลให้ละเอียดพอก็จะเกิดความแม่นยำ และสร้างความน่าเชื่อถือในการแจ้งเตือนภัยได้ อาจจัดระดับมาก ปานกลาง น้อย สามารถนำข้อมูลจาก รพ.สต.มาเชื่อมโยงเพื่อให้รู้ข้อมูลกลุ่มเสี่ยง รู้ตำแหน่งที่อยู่ การพูดคุยถึงขั้นว่าเชื่อมข้อมูล จปฐ. ข้อมูลทะเบียนราษฎร์ ซึ่งต้องออกแบบและทำงานด้วยกัน พื้นที่จึงต้องสร้างและใช้ข้อมูลด้วยตนเอง

การรู้พื้นที่และสามารถแยกพื้นที่เสี่ยงสู่การจัดทำแบบจำลองสถานการณ์ว่าน้ำท่วมในแต่ละระดับรับรู้ผลกระทบที่เกิดล่วงหน้าเพื่อเตรียมความพร้อม

ปัญหาการทำงานพบว่า

- การใช้ข้อมูลสนับสนุนทั้งวงจรภัย ในแต่ละแผน การเตือนภัยในพื้นที่ย่อยแตกต่างกัน หรือข้อมูลเพียงพอหรือไม่ ระยะการเตือนภัย ขนาดภัย ระบบย่อย และอื่น ๆ
- กระบวนการทำงาน อบต. หน่วยงานพื้นที่ไม่ชัดเจน ต้องพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ที่ครอบคลุม แผนงาน กระบวนการ เครื่องมือ นโยบายสนับสนุน เสมอพบว่าแผนที่เขียนนั้นเมื่อปฏิบัติจริงไม่ถูกนำมาใช้

ระบบใหญ่ของน้ำน่านที่ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ ๘ อบต.ของเวียงสา ซึ่งมีสภาพการท่วมที่แตกต่างกันแต่ลำน้ำ ดังนั้น อบต.แต่ละที่ที่ต้องติดตามว่าลำน้ำใดบ้างที่มีผลต่อพื้นที่ในความดูแล และต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลสถานีวัดน้ำ ข้อมูลจากภาพ ข้อความในกลุ่มไลน์ เพื่อแปรข่าวสารเป็นข้อมูล ข้อมูลระหว่างหน่วยงาน เครือข่าย เพื่อเตรียมความพร้อมให้สามารถเตรียมตัวได้ทัน

ในระบบทางการต้องมีข้อมูลอ้างอิงที่เป็นระบบเพื่อใช้สนับสนุนการประกาศภัย ซึ่ง อบท.จะต้องจัดส่งยืนยันข้อมูลให้แก่จังหวัด ที่ผ่านมาในพื้นที่ใช้เพียงข้อมูลติดตามลำน้ำน่านเพียงอย่างเดียว ต่อมาการติดตามพื้นที่ย่อยของตนเอง แต่ละภูมิโนเวตต่างกัน และการที่ชุมชนสร้างมีข้อมูล และสื่อสารในพื้นที่ อบท.สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในสถานการณ์จริง

ดังนั้นการทำความเข้าใจพื้นที่ ทั้งแง่ของความเสี่ยง สาเหตุที่ชัดเจน นำเทคโนโลยีมาใช้ร่วมก่อให้เกิดข้อมูลที่ถูกต้อง การสื่อสารวิเคราะห์ ลดความเสี่ยง ก่อเกิดนวัตกรรมในการทำงาน มีการพัฒนาคนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สร้างกลไกประสาน เกิดการจัดการความรู้ ชุมชนต้องมีส่วนร่วมจัดการและเป็นฐาน มีเครือข่ายในการทำงานทั้งแนวราบและแนวดิ่ง บูรณาการให้เกิดการทำงานในพื้นที่อย่างแท้จริง

● การตั้งรับปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น

❶ ศูนย์จัดการภัยพิบัติระดับชุมชน/ตำบล

โดย คุณโมตรี จงไกรจักร

เครือข่ายชุมชนบ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา

ความรู้บ้าน ๆ กับความรู้วิชาการอาจต่าง ถ้าจะทำภัยพิบัติเห็นว่าควรเป็นสิทธิของ อบต. ในการจัดการภัยพิบัติไม่ใช่ขึ้นกับผู้ว่าราชการจังหวัด หากตีความจากใน พ.ร.บ.

บทเรียนสีนามี เป็นเรื่องวิกฤตที่ต้องบรรเทา ถ้าเขียนกฎหมายใหม่ได้ต้องห้ามแจกข้าวกล่อง หรือ ถูยั้งชีพ เพราะชาวบ้านรอการพึ่งพิง

หลักคิดการทำงาน ควร

๑) นำบทเรียนเป็นแรงขับ

๒) เปลี่ยนวิธีคิดจาก “ผู้รับ” เป็น “ผู้จัดการตนเอง” เสมอที่ผู้ใจดีอยากจะแจกสิ่งของให้ทุกคนถึงครอบครัวและถ่ายรูป แต่จริงแล้วแจกได้เฉพาะริมถนน บางบ้านได้ข้าวสารมาก ฝ่ายผู้ให้ต้องมีสติเช่นกัน

๓) การใช้ข้อมูลความรู้เป็นพลัง

หัวใจของการช่วยเหลือผู้ประสบภัย คือการสนับสนุน พลิกวิกฤติเป็นโอกาส ชุมชนป้องกันภัยตนเองและสามารถช่วยเหลือกันได้

ในการขับเคลื่อนมีขั้นตอน

๑) ประสานพื้นที่เพื่อแจ้งการช่วยเหลือ โดยนำสิ่งของมอบให้ยังจุดรวม

๒) จัดตั้งศูนย์

๓) สื่อสารว่าชุมชนเริ่มแบบนี้

๔) แนะนำวิธีการทำงานของศูนย์

๕) สรุปบทเรียน

ภัย และกระบวนการจัดการเกิดขึ้นในพื้นที่ หน่วยราชการต้องทำหน้าที่หลายส่วน และมีกำลังน้อย ทั้งยังต้องต้อนรับเหล่าผู้บริหารจากส่วนกลางที่มาเยี่ยมเยียนพื้นที่ ขณะที่พื้นที่ต้องเผชิญกับความลำบาก

อาหารเป็นเรื่องแรกและเรื่องหลักในสภาวะเกิดภัย ในการช่วยเหลือเป็นการเตรียมทั้งวัตถุดิบเครื่องครัวให้ และชวนชาวบ้านมาร่วมกันทำครัว ด้านหนึ่งคือการช่วยเหลือการกู้ชีพ กู้ภัย ต่อมาคือที่พักชั่วคราว วิธีการลูกเสือถูกนำมาใช้ในการตั้งเต็นท์

บทเรียนสำคัญ คือผู้ประสบภัยไม่ใช่ผู้ป่วย หรือคนพิการ เขาเหล่านั้นมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือและจัดการตนเองได้ในบางเรื่อง ทั้งนี้ต้องมีการพูดคุยประชุม

การฟื้นฟูด้านสภาพจิตใจ การจัดแพทย์ให้บริการนั้นอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่เห็นว่าการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อผ่อนคลายความเศร้า ลดความเครียดน่าจะเป็นทางที่ดีกว่าการตั้งรับทางตรง เนื่องจากไม่มากที่จะกล้าพบหมอ

กระบวนการจัดระบบเงินบริจาคมีการเชื่อมสู่กลุ่มออมทรัพย์ หรือ ธนาคารชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เสมอที่พบว่าเงินบริจาคคงเหลือจำนวนมาก และไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์

การเริ่มจัดทำข้อมูล ผังชุมชน อาจจะไม่เที่ยงตรง ถูกต้องนักในทางวิชาการ แต่สามารถใช้ประโยชน์ ได้เช่น ทางอพยพหนี มีการจัดทำเส้นทางวิ่งใหม่ และติดป้ายทุก ๓ กิโลเมตร ขณะที่ภาครัฐจัดทำโดยคนภายนอกพื้นที่เส้นทางไม่มีที่เข้าใจ และป้ายบอกทางมีระยะความห่างเกินไป

การฟื้นฟูชุมชนด้านที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย บางส่วนใช้จังหวะของภัยพิบัติมาไล่ชุมชนออกจากพื้นที่ หรือไม่ให้งบประมาณในการช่วยเหลือครั้งสิ้นมีแบบบ้านในพื้นที่ที่ถูกออกแบบโดยคนส่วนกลาง และเป็นลักษณะเดียวกัน ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ทั้งไม่สามารถปรับแบบได้เนื่องจากเป็นระบบจัดจ้างของหน่วยราชการ

เมื่อไม่อาจหลีกเลี่ยง จึงต้องมีการพัฒนาคน ถ้าทำทุกอย่างดี แต่คนไม่ได้พัฒนาทุกอย่างจะเคลื่อนไม่ได้ดี

การเตรียมพร้อมรับมือชุมชนต้องเป็นผู้จัดการ เพราะองค์ความรู้ประสบการณ์ภัย ไม่มีใครรู้จริง และจัดการได้ทันทั่วทั้งที่เท่ากับชุมชน ทั้งการเตือน การเผชิญ และการฟื้นฟู ความยั่งยืนการดำเนินงานเป็นจริงได้ต้องทำได้ด้วยตนเอง

การเตรียมพร้อมรับมือภัย ๑๐ ขั้นตอน

๑. ประชุมวิเคราะห์ กำหนดทิศทางร่วม หรือทำข้อตกลงร่วมกัน
๒. จัดทำข้อมูล รวบรวมข้อมูล พัฒนาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ
๓. การพัฒนาอาสาสมัคร เพื่อเป็นคณะทำงาน ช่วยเหลือ จัดตั้งกลุ่ม อพปร.
๔. วิเคราะห์ ความเสี่ยงของชุมชนโดยข้อมูลชุมชนและประสบการณ์ภัยที่ผ่านมา จัดลำดับความสำคัญของภัย
๕. การสร้างภาคีการทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น – จังหวัด – ประเทศ
๖. การรณรงค์สร้างความตระหนักให้กับสมาชิกในชุมชน
๗. การนำเสนอแผนให้กับหน่วยที่เกี่ยวข้อง
๘. การดำเนินกิจกรรมตามแผน การจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์ที่จำเป็น การฝึกอาสาสมัครเฉพาะทาง และการซักซ้อม
๙. ติดตามผล การบันทึกผล ปรับปรุง และสร้างแกนนำรุ่นใหม่ รวมถึงการเผยแพร่สาธารณะ
๑๐. การพัฒนา ขยายผล จิตสาธารณะ เครือข่าย ช่วยเหลือภัยอื่น ๆ

เรื่องภัยพิบัติเป็นเรื่องที่ยาก และจำเป็นต้องใช้เวลา แม้มีแผนที่ดีเพียงใดหากไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ความร่วมมือจากทุกฝ่ายก็ยากที่จะเกิดได้ ประเทศไทยมีระบบที่ดี ผู้คนมีวินัย เชื่อฟังรัฐ แต่ก็มาเรียนรู้เรื่องการเตรียมความพร้อมชุมชนประเทศเราเนื่องจากมีระบบการช่วยเหลือในชุมชน

จากแค่ชุมชนช่วยเหลือตนเองสู่เครือข่ายภัยพิบัติชุมชน

๑. ช่วยให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้เมื่อเกิดภัย
๒. ช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่ในพื้นที่เสี่ยงได้อย่างปลอดภัยและยั่งยืน
๓. ช่วยให้เขามีจิตอาสา ช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเกิดภัย

การขยายพื้นที่สู่การเรียนรู้ ช่วยเหลือกันเมื่อที่ใดเกิดภัย

เน้นการตั้งศูนย์ก่อน ระดม-กระจายของโดยให้ชาวบ้าน เพราะชุมชนรู้จักกัน และได้ช่วยเหลือข้ามหมู่บ้าน เป็นผู้ให้และผู้รับ เทคนิคเล็ก ๆ สำหรับการสร้างการเกื้อหนุนกันคือการลงของในพื้นที่หนึ่งจำนวนมาก เพื่อให้ชุมชนจัดการและแบ่งปันไปให้อีกพื้นที่ เช่นนี้แม้มีทีมมีน้อยแต่สามารถทำได้ การทำงานเครือข่ายทำให้เชื่อมต่อการช่วยเหลือต่าง เช่น อุปกรณ์ รถน้ำแต่ละพื้นที่มีภัยและการรับมือที่มีความโดดเด่นสามารถเรียนรู้ระหว่างกันได้

๒ การประเมินภัยพิบัติลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่างและผลกระทบ

โดย ดนยา สະແລແມ

เครือข่ายลุ่มน้ำสายบุรี จังหวัดปัตตานี

ขอบคุณสำหรับโอกาสที่ได้มาร่วมเรียนรู้ หลายท่านกล่าวถึงภูมิโนเวส จากที่รับฟังถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ให้เห็นว่าสภาพภูมิประเทศและความสมบูรณ์ที่แตกต่าง สำหรับสายบุรีนั้นน้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ และการท่วมขังเป็นฝีมือมนุษย์เสียเป็นส่วนใหญ่

นิเวศลุ่มน้ำสายบุรี ครอบคลุมพื้นที่ ๓ จังหวัด โดยมีต้นน้ำอยู่อีกจังหวัดหนึ่ง ทั้งหมดโยงให้เห็นสภาพการณ์ปัญหาพื้นที่ปลายน้ำ ที่มีน้ำหลาก และท่วมขัง ด้วยแม่น้ำที่สั้น และไหลเร็ว

ย้อนไปในอดีต ลุ่มน้ำสายบุรีมีแก้มลิงมาก นับตั้งแต่บนภูเขา สิ่งที่มีเส้นที่คืองกลางน้ำ มีพรมมากกว่า ๑๐๐ พรุ รองรับน้ำขณะที่เขื่อนไม่ใช่เพื่อการแก้ปัญหาที่ท่วม

ในระบบปลายน้ำมีการพัฒนามากขึ้น ทั้งโครงสร้างถนน ชลประทาน การดักทราย ไม่ใช่เพียงแค่ น้ำหลาก แต่มีระบบน้ำเค็มรุกเข้ามามาก ทำให้ภาคเกษตรเสียหาย ด้วยพื้นที่ปลายน้ำมีคลองย่อยมาก หากยังคงรักษาสภาพธรรมชาติเชื่อว่าปัญหาจะไม่รุนแรงนัก แต่สิ่งที่น่ากังวลคือการท่วมขังต่อเนื่องหลายวัน อย่างพื้นที่เตราะบอน เกิดน้ำท่วมทุกครั้งและระยะเวลานาน จนน้ำเริ่มเน่าเสียมีผลกับชีวิตการหาอยู่หากิน อย่างการเลี้ยงปลา การทำเกษตร

ชุมชนเริ่มเรียนรู้จากปัญหา แต่สิ่งสำคัญไม่อาจแก้ปัญหาได้เนื่องจากแยกเป็นส่วน ๆ การสร้างถนนส่งผลให้น้ำท่วมทุกปี อีกส่วนหนึ่งคือระบบชลประทาน แม่น้ำไม่สามารถระบายสู่ทะเลได้ ขณะที่ปัญหามากที่สุดคือน้ำทะเลหนุน

การทำงานที่ผ่านมา นั้น วิกฤตทำให้เกิดคนทำงานอาสา นำพาผู้คนเข้ามาร่วมกัน มีการวางแผน เล็กๆ การหนุนเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศ บูรณาการท้องถิ่น หลายท่านกล่าวถึงระเบียบ หากไม่ประกาศภัยพิบัติไม่มีทางช่วย พื้นที่นี้ก็เช่นกัน ช่วยเหลือไม่ทันเวลา แต่ก็ได้กลุ่มคนอาสา พี่น้องเครือข่ายมาช่วย การจัดการระบบ

เมื่อเกิดภัย สิ่งสำคัญที่สุด คือการจัดการ มีสิ่งของ มีการช่วยเหลือที่พร้อมแต่ไม่รู้จะไปให้ใคร เข้าไม่ถึง ลำช้า สิ่งที่ชุมชนอยากให้เกิดคือกองทุนในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมสำคัญ กองทุนต้องเกิดจากพี่น้อง มีทุนมากเท่าไรไม่ใช่ผล แต่ถ้าหากกองทุนเกิดขึ้นเอง แม้มูลค่าน้อยแต่ก็มีคุณค่าพอที่จะช่วยต่อไปได้

ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ ความไวใจสำคัญกว่าพื้นที่อื่น ๆ ไม่วางใจไม่เกิดความร่วมมือ ในส่วนการสื่อสารที่รวดเร็ว ทำอย่างไรให้เป็นระบบ ชัดเจนถูกต้อง สร้างพื้นที่กลาง

สถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ซ้ำซาก สิ่งที่เห็นได้ชัดคือชาวบ้านไม่อพยพ บ้างไม่เชื่อว่าน้ำท่วมมาแล้ว หรือไม่รู้ว่าจะท่วมขนาดไหน ไม่รู้จะไปไหน ยังไม่สามารถกำหนดศูนย์กลาง ที่ดูแลความปลอดภัยได้ รวมถึงมาตรการต่าง ๆ ให้ชาวบ้านเชื่อใจ รู้สึกปลอดภัย

แนวทางลุ่มน้ำสายบุรี ทั้งระบบภูมิปัญญาสำคัญ การทำนโยบาย ควบคุมให้เป็นป่าชุมชน หรือไม่ให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยว การรักษาเครือข่าย มุ่งเกษตรอินทรีย์

การเปลี่ยนแปลงกับพื้นที่ท่วมซ้ำ ผืนนาที่เคยได้ผลผลิตดี วันนี้เป็นเพียงนาร้าง ถูกแปรเปลี่ยนเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่มาแทน อย่างปาล์มน้ำมัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ทำอย่างไรให้พันธุ์พืช พันธุ์ข้าวที่อยู่ในน้ำท่วมขังนานได้เริ่มสุกหยา

สิ่งสำคัญการเรียนรู้พี่น้อง แคร่ใครมาบอกไม่พอ ต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง ถูกผิดไม่เป็นไร เพื่อเป็นภูมิป้องกันพื้นที่สายบุรีต้องเตรียมรับสิ่งเหล่านี้

▶แลกเปลี่ยนเรียนรู้

นายสุนทร สันธิศิริ (เครือข่ายชุมชนรับมือภัยพิบัติอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก) : ผมเป็นประธานเครือข่ายรับมือภัยพิบัติแม่สอด ซึ่งรับมือน้ำท่วมเช่นกันเนื่องจากท่วมทุกปี แต่มีลักษณะท่วมเร็วและลดเร็ว แต่ก็พบสถานการณ์ที่รุนแรงโดยเฉพาะในปี ๒๕๕๖ ความเสียหาย ๓-๕ พันล้านบาท การก่อตัวจากการพุดคูดเพื่อเตรียมรับมือโดยชุมชนมีส่วนร่วม ประธานชุมชนร่วมเป็นแกนนำ มีการสำรวจพื้นที่เสี่ยง จุดเสี่ยง จัดเก็บร่วมกับอบสม. ในส่วนของข้อมูลกลุ่มผู้ประสบภัย มีการเตรียมพื้นที่ปลอดภัย ระบบเตือนภัย แม่สอดเป็นพื้นที่หุบเขา ฝนตกชุกปริมาณฝนอยู่ในห้วยแม่สอด ส่วนที่เหลือไหลท่วมพื้นที่ เนื่องด้วยความลาดเอียง ถ้าปริมาณน้ำเมยสูงก็จะท่วม นอกจากเหตุแห่งปัจจัยลักษณะพื้นที่แล้ว แม่สอดกำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ราคาที่ดินสูง การถมพื้นที่ที่เคยเป็นแห่งรับน้ำ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องขยะอุดตัน การช่วยเหลือสนับสนุนเป็นหน้าที่ของหน่วยปกครองในพื้นที่ (เทศบาล) แต่ไม่มีการเคลื่อนไหวใดนัก ชุมชนจึงลงมือทำกันเอง ประสานความร่วมมือตรงไปยังนายอำเภอ หน่วยทหาร ซึ่งได้รับความร่วมมือด้วยดี ชุมชนมีความพร้อมและบางส่วนต้องอาศัยการร่วมแก้ไขจากหน่วยราชการเช่นกัน ในการเรียนรู้ของเครือข่ายภัยพิบัตินั้นได้มีโอกาสร่วมเยี่ยมเยียนเรียนรู้พื้นที่จังหวัดน่านด้วย

คุณพงศา ชูเนม (ลุ่มน้ำหลังสวน พะโต๊ะ) : ปัญหาอยู่ที่นโยบายและกฎหมาย เมื่อไม่อาจประกาศภัยพิบัติไม่สามารถดำเนินการใดๆ แม้จะมีพยากรณ์ที่ชัดเจนก็ตาม การนำความรู้จากชุมชนผ่านการนำเสนอกฎหมายการจัดการภัยพิบัติด้วยตนเองน่าจะเป็นส่วนที่สามารถผลักดันได้ อาจทำให้ถูกยังชีพล่วงหน้าเป็นจริง และมีสิ่งของที่สามารถใช้ในการยังชีพเมื่อต้องเผชิญสถานการณ์ภัย มีการบริจาคอย่างต่อเนื่อง ในบางประเทศหากไม่มีการเตรียมสิ่งเหล่านี้ถือเป็นการผิดต่อกฎหมายอีกด้วย

ดร.พลภัทร เหมวรรณ (ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคเหนือ) : ได้มีโอกาสร่วมทำงานแลกเปลี่ยนกับอเมริกา พบว่าประเทศอย่างเราขาดความเป็นภาวะผู้นำในการแก้ปัญหา ผู้คนขาดความรู้ ขาดวิธีการในการทำงาน แนวทางหนึ่งเป็นข้อดี คือ ทำให้เห็นถึงความแข็งแกร่งของกลไกสังคม และภาคอาสาสมัคร โดยเฉพาะที่น้ำท่วมปี ๒๕๕๔ ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าภาครัฐเป็นผู้ประสบภัยและไม่สามารถช่วยใครได้ แต่อาสาสมัครช่วยได้ดีเพียงแต่ไม่เป็นระบบ แนวทางในการจัดกลไกระดับพื้นที่จะช่วยให้เกิดระบบจัดการที่ดีได้ คนในรู้เส้นทางดี คนนอกเข้าไปช่วยอาจอันตรายได้

▶สรุปเชื่อมโยงภัยในความเสียหาย

นายสุรจิต ธีรเวชย์

กรรมการพิจารณาข่าว พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ สถาบันกสิกรรมศาสตร์

ขณะนี้อยู่ระหว่างการยกร่างพิจารณาทรัพยากรน้ำ ซึ่งต้องปรับใหม่ทั้งหมด สิ่งที่พุดน่าสนใจเป็นอย่างมาก และ อยู่ในหมวด ๕ ของ พ.ร.บ.นี้ คือ น้ำแล้ง และน้ำท่วม

จากเหตุการณ์ท่วมภาคใต้ และสกลนคร พยายามถอดว่ากฎหมายทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างไร นับเป็นคำถามสำคัญ ความเห็นมีจุดร่วม คือต้องมี single commen มี พ.ร.บ.ที่เกี่ยวกับน้ำ โดยลักษณะกฎหมายทรัพยากร

น้ำจะเป็นกฎหมายกลาง หมายความว่าแต่ละกรมจะปกป้อง พ.ร.บ.ของตนเอง เกรงกฎหมายกลางครอบ สภาวะแบบนี้ กฎหมายกลางกำหนดห้ามต่ำกว่านี้ กฎหมายรองต้องปรับเช่นกัน

เมื่อเกิดวิกฤต ปก.แบ่งภัย ๔ ระดับ และแต่ละระดับขึ้นอยู่กับแต่ละส่วน เช่น อำเภอดำบล อยู่กับนายอำเภอ กฎหมายน้ำบังคับให้จัดทำแผนภาวะปกติ และวิกฤตไว้ แต่มีข้อกังวลถึงความรอบด้านในการจัดทำด้วยกรณีจังหวัดสกลนคร ต้องรู้ว่าจะเกิดอะไร และมาตรการเกิดได้ไหม อำนาจอยู่ที่ใคร ใครคือผู้บัญชาการเหตุการณ์

ภัยคือภัย การจัดการน้ำ คือการจัดการมวลน้ำ กฎหมายน้ำมุ่งไปที่การจัดการมวลน้ำ แต่ต้องควบคู่กับภัยด้วยเช่นกัน ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นกรรมการลุ่มน้ำ ซึ่งก็ต้องทำแผนระดับปกติ และระดับวิกฤต ผู้บัญชาการคนเดียวหรือไม่หากท่วมข้ามลุ่มน้ำต้องเป็นรัฐมนตรี เนื่องจากผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นฝ่ายประจำ อำนาจในการจัดการถนนทางหลวงไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของเยียวยาภายหลังซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดไม่มีอำนาจ ข้อมูลการเยียวยาก็มีหลายเรื่อง ต้องนึกถึงการปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้สามารถจัดทำข้อสรุปเสนอในการยกย่องได้

มาตรานั้นเพียงแค่ระบุหน่วยงานรับผิดชอบไม่พอ ต้องมีผู้รับผิดชอบด้วย การจัดเตรียมข้อมูลเขียนได้แต่ทำยาก ข้อมูลการจัดทำแผนอย่างน้อยประกอบด้วยอะไร ภัยน้ำท่วมจะมีสถานการณ์ฉุกเฉิน

องค์กรร่วมจัด

- ๑) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ๒) มูลนิธิเพื่อการบริหารน้ำแบบบูรณาการ (ประเทศไทย)
- ๓) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- ๔) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ๕) มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- ๖) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ๗) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- ๘) มูลนิธิชุมชนสงขลา
- ๙) มูลนิธิ ACCCRN
- ๑๐) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ